

*До разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23)*

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора, професора кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія» Дудченко Валентини Віталіївни на дисертацію Козира Олександра Олександровича на тему «Правові засади діяльності медіа», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність дисертаційного дослідження. Медіа є важливим інститутом громадянського суспільства, який, виконуючи низку функцій, впливає на всі сфери життєдіяльності, а також на духовно-культурний та соціально-політичний розвиток особистості. Їх роль у формуванні громадської думки, поширенні інформації та забезпеченні свободи слова важко переоцінити.

У сучасних умовах українські медіа суттєво трансформуються, зважаючи на нові виклики. Автор на с. 12 дисертації вказує: «... діяльність медіа зазнає суттєвих змін під впливом процесів цифровізації та стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Поряд із традиційними медіа вагомими активними учасниками створення та поширення інформаційних матеріалів, користувацького контенту виступають соціальні мережі та сервіси обміну контентом, зокрема Telegram, Facebook, Instagram, TikTok і YouTube.

Додатковим фактором трансформації медіа в країні стало запровадження воєнного стану у 2022 році. Діяльність медіа та журналістів здійснюється в умовах підвищених безпекових ризиків, необхідності оперативного інформування суспільства про актуальні події та протидії дезінформації. Водночас події в Україні стали одним із центральних об'єктів

висвітлення у світовому інформаційному просторі, що посилює роль українських медіа як джерела суспільно важливої інформації та актуалізувало потребу вдосконалення правових засад їх діяльності відповідно до сучасних викликів».

Новим викликом стало поширення практики використання технологій штучного інтелекту в діяльності медіа. Дослідження такої практики надає змогу уникнути ризиків щодо поширення через медіа недостовірної інформації.

Прийняття Закону України «Про медіа» створило нову нормативну основу функціонування медійної сфери, однак значна кількість питань залишилася недостатньо врегульованою, зокрема, питання використання користувацького контенту, правового режиму результатів діяльності штучного інтелекту, відповідальності цифрових платформ, гарантій свободи медіа, а також механізмів захисту журналістів від стратегічних позовів. Саме тому наукове осмислення зазначених проблем є необхідною передумовою подальшого розвитку національного законодавства та його гармонізації з правом Європейського Союзу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції на 2021-2025 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0122U000266). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол №2 від 09.11.2022 р.) та змінено вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол №5 від 10.02.2025 р.).

Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації та їх новизна.

Рецензована робота вирізняється науковою новизною та відображає авторський підхід до дослідження проблематики правового регулювання діяльності медіа, який враховує стрімкий розвиток засобів масової комунікації і сучасні зміни у складі учасників інформаційних відносин.

Мета дисертації сформульована науково виважено, а її завдання досить добре корелюють з вказаною метою – визначення правових засад діяльності медіа та формулювання пропозицій щодо удосконалення законодавства у сфері діяльності медіа з урахуванням національної практики та міжнародного досвіду. Обрана методологія, яка поєднує загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, дозволила розкрити поставлені завдання та сформулювати висновки, які вирізняються науковою новизною.

Запропоновані автором рекомендації щодо удосконалення законодавства, спрямовані на врегулювання використання штучного інтелекту, захист об'єктів права інтелектуальної власності у сфері медіа, а також запровадження процесуальних механізмів протидії SLAPP-позовам, свідчать про прикладний характер дослідження та його орієнтованість на вирішення актуальних проблем правотворчої і правозастосовної діяльності.

Серед положень, які вирізняються науковою новизною, слід відзначити такі.

Однією з головних новацій в дисертації є запропонований авторський підхід до розуміння сучасної системи медіа як динамічної багаторівневої системи масової комунікації, у межах якої традиційні медіа, онлайн-медіа, платформи спільного доступу до інформації, соціальні мережі, користувачі, блогери, інфлюенсери та інші учасники цифрового середовища перебувають у постійному взаємозв'язку та взаємовпливі, беручи участь у створенні, поширенні, модифікації та використанні медіаконтенту.

Науковий інтерес також представляє запропоноване авторське визначення поняття «суб'єкт цифрового інформаційного впливу», під яким слід розуміти фізичну або юридичну особу, групу осіб чи інше організаційне утворення, які на постійній основі з використанням цифрових технологій,

соціальних мереж, платформ спільного доступу до інформації або алгоритмічних інструментів здійснюють цілеспрямоване створення, зміну, поширення чи просування інформаційного контенту з метою впливу на інформаційне середовище, поведінку користувачів, процес прийняття рішень або формування суспільної думки.

Слід відзначити обґрунтування доцільності зміни усталеного поділу медіа на «традиційні» та «нові». Автор слушно зазначає, що сучасні інформаційні ресурси функціонують у змішаному цифровому форматі, інтегруючи друковані, аудіовізуальні, онлайн- та соціально-комунікаційні канали поширення інформації (с. 25-28 дисертації). Такий висновок має важливе теоретичне значення, оскільки формує нове бачення класифікації медіа відповідно до сучасних тенденцій розвитку цифрового інформаційного середовища та може бути використаний як основа для подальшого вдосконалення законодавства.

Практичне значення має авторська позиція щодо захисту прав та інтересів журналістів в частині протидії стратегічним позовам шляхом формулювання пропозицій щодо внесення змін до процесуального законодавства та розширення переліку дій, які визнаються зловживанням процесуальними правами, а також закріплення права подати мотивоване клопотання про визнання такого провадження зловживанням процесуальними правами (с. 155-156 дисертації).

Обґрунтовано необхідність запровадження спеціальних правових підходів до маркування, перевірки та поширення контенту, згенерованого або зміненого із застосуванням технологій штучного інтелекту, з метою забезпечення прозорості походження медіапродукту, захисту права користувачів на достовірну інформацію та запобігання поширенню дипфейків і маніпулятивного контенту.

Робота також містить інші авторські пропозиції, які мають важливе теоретичне та практичне значення.

Оцінка змісту дисертації та її основних положень.

Дисертаційне дослідження має сприятливу архітектоніку, яка дозволила добре відобразити його актуальні, вузлові аспекти, зацентрувати увагу на найбільш важливих у науковому сенсі питаннях.

Автором опрацьовано значну кількість нормативно-правових актів України, Європейського Союзу, матеріалів судової практики. Належна увага приділена дослідженню доктринальних розробок у зазначеній сфері. Це дало змогу всебічно дослідити проблематику сучасних медіа і висловити власну позицію з питань щодо предмета дослідження. У цілому зміст дисертації свідчить про високий рівень теоретичної підготовки автора, самостійність проведеного дослідження та здатність формулювати обґрунтовані висновки і пропозиції, що мають значення для подальшого розвитку правової науки та вдосконалення законодавства.

У першому розділі дисертації розкрито особливості сучасних медіа та зазначено, що високий рівень залучення аудиторії до формування інформаційних продуктів є визначальною ознакою сучасних медіа, тоді як традиційний поділ медіа на «традиційні» та «нові» поступово втрачає своє практичне значення. Автор аргументовано доводить, що цифрова трансформація медіасередовища зумовила формування багаторівневої системи суб'єктів інформаційного впливу, до якої поряд із професійними медіа входять оператори цифрових платформ, алгоритмічні системи, цифрові посередники та інші суб'єкти, що безпосередньо впливають на створення, поширення й доступність інформаційного контенту (с. 78-79 дисертації).

Розкрито основні ознаки користувацького контенту, особливості та специфіку його використання у діяльності медіа. Зазначено, що активне використання користувацького контенту супроводжується новими викликами, серед яких розмежування професійної журналістики та непрофесійного інформаційного продукту, визначення відповідальності за поширення незаконного чи недостовірного контенту, забезпечення охорони авторських прав, захист майнових інтересів творців контенту, протидія дезінформації та

використанню технологій штучного інтелекту для створення маніпулятивних матеріалів, а також гарантування права на приватність і захист персональних даних (с. 79-81 дисертації).

Зазначено, що «удосконалення механізмів правового регулювання цифрового інформаційного впливу потребує забезпечення балансу між вимогами інформаційної безпеки та гарантіями свободи вираження поглядів. Запровадження додаткових механізмів правового регулювання не повинно призводити до надмірного обмеження цифрової комунікації або створення умов для непропорційного втручання держави у сферу свободи слова» (с. 56 дисертації).

Другий розділ дисертаційної роботи присвячено актуальним питанням захисту прав інтелектуальної власності у сфері медіа, а також використання штучного інтелекту. Автором запропоновано зміни до законодавства, спрямовані на посилення захисту немайнових прав журналістів, а також формування загальних засад використання результатів творчої діяльності у сфері медіа.

Грунтовно проаналізовано правові та організаційні засади використання штучного інтелекту у сфері медіа. Запропоновано закріпити на законодавчому рівні основні засади використання штучного інтелекту та формування редакційних політик щодо меж та обмежень генерування контенту (с. 136-137 дисертації).

У третьому розділі дисертації обґрунтовано необхідність удосконалення процесуальних механізмів захисту медіа, журналістів та громадськості від стратегічних позовів проти участі громадськості та медіа, тобто SLAPP-позовів, які можуть використовуватися як інструмент процесуального, фінансового або репутаційного тиску з метою обмеження свободи слова, участі в обговоренні питань суспільного інтересу або поширення суспільно значущої інформації (с. 155-156 дисертації).

Автор аргументовано доводить у підрозділі 3.2. дисертації, що «ефективна протидія дезінформації у сфері медіа потребує застосування

комплексного правового механізму, який охоплює нормативно-правові, організаційні, інформаційні та технологічні заходи реагування» (с. 169).

Основні результати дисертаційного дослідження відображено у висновках, які є в достатній мірі аргументованими та такими, що відповідають положенням наукової новизни.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що їх може бути використано у: науково-дослідній сфері – як підґрунтя для подальшого дослідження правових та організаційних засад діяльності медіа, протидії дезінформації, реалізації авторських прав; правотворчому процесі – для удосконалення окремих положень законодавства у сфері діяльності медіа, протидії дезінформації; правозастосовній діяльності – для удосконалення механізмів захисту прав та інтересів журналістів, регулювання діяльності платформ спільного доступу, соціальних медіа; навчальному процесі – в ході викладання таких навчальних дисциплін, спеціальних курсів: «Право інтелектуальної власності», «Інформаційне право», «Журналістика».

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Основні положення та результати дисертаційної роботи викладено у семи наукових публікаціях, у тому числі чотирьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, перелік яких затверджено Міністерством освіти і науки України, трьох тезах доповідей на національних і міжнародних наукових та науково-практичних заходах.

Академічна доброчесність. Проведений аналіз дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що його виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності. Робота характеризується самостійністю наукового пошуку, належним рівнем опрацювання нормативно-правових джерел, наукової літератури, матеріалів судової практики, а сформульовані висновки і пропозиції мають авторський характер. Ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, недоброчесного запозичення результатів

інших дослідників чи інших порушень принципів та положень академічної доброчесності під час аналізу дисертації не встановлено.

Дискусійні положення та зауваження. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, слід відзначити, що робота містить положення, які мають дискусійний характер та потребують додаткової аргументації автора.

У дисертації запропоновано законодавчо закріпити обов'язкове маркування контенту, згенерованого із застосуванням технологій штучного інтелекту. У зв'язку з чим постає питання, які критерії мають визначати виникнення обов'язку щодо маркування журналістського матеріалу, якщо технології штучного інтелекту використовувалися редакцією лише на окремих етапах його підготовки, а сам матеріал зберігає авторський характер?

Автор обґрунтовує необхідність запровадження процесуальних механізмів протидії SLAPP-позовам. Чи не створюватиме запропонований механізм ризиків для реалізації конституційного права особи на судовий захист, і які додаткові процесуальні гарантії доцільно передбачити для забезпечення балансу між захистом свободи слова та правом на звернення до суду?

У роботі запропоновано низку змін до законодавства щодо захисту прав інтелектуальної власності у сфері медіа та використання користувацького контенту. Водночас дискусійним залишається питання забезпечення балансу між охороною авторських прав і свободою поширення суспільно значущої інформації. Які правові критерії, на думку автора, мають визначати допустимість використання медіа користувацького контенту без попередньої згоди правовласника та якою мірою наявність суспільного інтересу до такого контенту може бути підставою для обмеження виключних майнових прав інтелектуальної власності?

Загальний висновок щодо дисертації. Дисертація Козира Олександра Олександровича на тему «Правові засади діяльності медіа» є завершеною самостійною науковою працею, містить положення та результати, які

вирізняються науковою новизною та розв'язують конкретне наукове завдання, що має значення для юридичної науки та практики.

Рецензована дисертація за змістом, обсягом, оформленням і науковою новизною відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її автор, Козир Олександр Олександрович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Рецензент –
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри загальної
теорії права та держави
Національного університету
«Одеська юридична академія»**

Валентина ДУДЧЕНКО